

Les primeres amonedacions episcopals i comtals d'Urgell

ANNA M. BALAGUER

La panoràmica de la història de la moneda i de la numismàtica del comtat d'Urgell ha variat prou substancialment, fins i tot després de la presentació de la nostra tesi doctoral i encara d'altres aportacions puntuals que han enriquit el seu coneixement.¹

Avui la descoberta dels nous tipus monetaris que presentarem en aquest treball ens permetrà de reconsiderar l'etapa inicial de les amonedacions del comtat tant des de la perspectiva de la nova documentació escrita considerada, com de les recents novetats en l'evidència numismàtica.

EL PRIMER TALLER MONETARI DEL COMTAT D'URGELL: BALAGUER O AGRAMUNT

L'aparició d'un esment de moneda agramuntesa en un contracte de compra-venda de l'any 1099² fa que haguem d'abandonar la suposició de Monfar,³ seguida pels autors posteriors, que les primeres emissions urgelleses es feren a Balaguer.

Aquest esment tan reculat també desfà definitivament la visió de Botet en relacionar els inicis de la seca d'Agramunt amb la carta de poblament que concedí Ermengol VI l'any 1163.⁴ a aquella localitat.

1. BALAGUER, A.M., *Història de la Moneda dels Comtats Catalans*, 5 vols. Tesi doctoral presentada a la Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra, juny 1989. Inèdita. Premi Pròsper Bofarull 1990, concedit per l'Institut d'Estudis Catalans.

Per a les novetats d'un període més tardà dintre de la sèrie urgellesa vegeu en aquest mateix volum el treball de CRUSAFONT I SABATER, M., Novetats a la numària tardana del comtat d'Urgell.

2. Archivo Histórico Nacional (Madrid). Clero, perg. Poblet, carp. 1994, núm. 15.

3. MONFAR Y SORS, DIEGO, *Historia de los condes de Urgel*, Barcelona, 1852, 2 vols. Sobre moneda veure especialment vol. II, pp. 283-324.

4. Avui l'estudi de FONT I RIUS, J. M., (*Cartas de Población y Franquicia de Cataluña*, Madrid-Barcelona, 1969, vol. II, p. 708) ha mostrat que la carta d'Agramunt, com la de Balaguer, com tantes d'altres concedides en aquesta època pels comtes urgellesos són inspirades en la de Lleida, atorgada per Ramon Berenguer IV i Ermengol VI l'any 1150, la qual és encara una derivació de la de Tortosa.

El fet és que abans de l'any 1099 es batia ja moneda a la vila d'Agramunt que hauria d'ésser durant tres segles la seca de la moneda urgellesa.

EMISSIONS EPISCOPALS A URGELL: LA MONEDA DE SANAÛJA

Pel que fa a Urgell hi havia indicis d'una participació episcopal en els beneficis de l'encunyació de moneda del comtat, però mai no s'havia pogut pensar en l'existència d'unes amonedacions pròpies del bisbat.⁵ Avui l'evidència de dos documents demostra que el bisbe d'Urgell havia batut moneda al segle XI i primers del XII i, també, que el seu taller monetari s'ubicà a Sanaüja.

Podem, doncs, afegir una sèrie episcopal en l'àmbit d'Urgell.

Entre finals del segle XI i els primers anys del XII tindrem per tant constància de l'existència de dues seques a Urgell: l'una de caràcter episcopal treballant a Sanaüja i una altra de comtal a Agramunt.

L'esquema d'una duplicitat de monedes, comtal i episcopal, aparentment sense una mútua interrelació de concessions prèvies o de pactes entre comtes i bisbes, resulta completament original en l'àmbit de la moneda dels comtats catalans.⁶ A Girona⁷ o a Vic,⁸ per exemple, els bisbes tenen una participació d'un terç en els beneficis de l'emissió de moneda que es batés en aquells comtats. A Besalú⁹ i probablement a Barcelona,¹⁰ en canvi, el dret de fabricació de la moneda ha passat per pactes i concessions de mans de l'església o del bisbe a mans del comte, el qual continua cedint, però, el delme del seu benefici a l'autoritat religiosa.

De l'existència de dues seques a Urgell, en el trànsit del segle XI al XII, a la configuració, suggerida per Bonnassie,¹¹ d'un comtat d'Urgell curull de petits mer-

No sembla pas que la importància d'una localitat provingui de la seva carta de poblament, sinó que aquesta sol sorgir de la necessitat d'un estatut bàsic regulador de la vida jurídica-pública que s'origina en una localitat en ple desenvolupament.

5. BOTET I SISO, J., entreveïé ja una certa participació del bisbe en la moneda i, després de consignar que l'abat de Poblet en rebé el delme per donació d'Ermengol VIII, l'any 1208, afirmava:

«... Els bisbes d'Urgell hi tenien algun dret sense que sapiguem en què consistia aquest dret i quin fou son origen» (*Les Monedes Catalunes*, Barcelona, 1908, I, p. 152).

6. Sobre els inicis de l'autonomia monetària Vid. CRUSAFONT I SABATER, M. i BALAGUER, A.M., «De les encunyacions carolíngies a l'autonomia monetària» *Symposium Internacional sobre els orígens de Catalunya*, I, Barcelona, 1991, pp. 463-475.

7. BALAGUER, A.M. i CRUSAFONT I SABATER, M., «La moneda del comtat de Girona» a *Catalunya Romànica*, Barcelona, 1991, vol. V pp. 65-75.

8. Ibid. «La moneda del comtat d'Osona», a *Catalunya Romànica*, Barcelona, 1984, vol. II, pp. 105-126.

9. Ibid. / «La moneda del comtat de Besalú» a *Catalunya Romànica*, Barcelona, 1990, vol. IV, pp. 95-8.

10. Ibid. «La moneda del comtat de Barcelona» *Catalunya Romànica*, Barcelona, 1992, vol. XX pp. 111-125

11. Aquest autor afirma: «... depuis Raimond Berenguer I, les comtes entourent les marchés d'une sollicitude agissante. Ils placent les négociants et acheteurs sous leur sauvegarde, indiquent la con-

cats i tallers monetaris, dels quals Agramunt o Sanaüja serien només un exemple, hi ha un abisme.

Cal esborrar aquesta visió de Bonnassie, com tantes altres de l'autor francès sobre la Catalunya Comtal, ja que sovint tan sols són transposicions de fets o d'idees que solen correspondre a altres moments i a altres realitats. La seva visió monolítica, i des de Barcelona, de la realitat que presenta un mosaic de comtats independents, però interrelacionats, és d'una simplicitat racionalista que trasllueix més una ideologia que una veritable comprensió de l'estructura política, econòmica i social del model que ofereixen els comtats catalans al segle XI.¹²

Fetes aquestes precisions anem a exposar el contingut dels dos documents que ens porten a l'existència d'una seca de caràcter episcopal a Sanaüja.

El primer és un inventari, del temps del bisbe Guillem Guifré (1042-1075), en el qual es constata que el bisbat percebia del castre de Sanaüja la meitat del benefici de la moneda, entre d'altres honors que tenia per ús i per dret.¹³

El segon és un conveni entre el bisbe Ot i Pere Ramon, del dia 1 de setembre de 1106,¹⁴ en el qual s'encomanen a aquest darrer els castres de Sanaüja, Paladol i Guissona pels quals s'obliga a donar potestat al bisbe i fer-li cavalcada. Es diu que tindrà aquests castells en les mateixes condicions que els havien tingut Erimà i Ponç amb els bistes anteriors i, finalment, es fa constar que compartiran per meitats els guanys derivats de la moneda i del servei del forn.

Realment ambdues referències semblen apuntar l'existència d'una seca a Sanaüja sobre la qual el bisbe tindria la meitat del guany, proporció tan elevada que gairebé significava la seva possessió. Recordem com a Girona, per exemple, el bisbe tan sols té un terç del benefici de la moneda i això representa pràcticament el control i responsabilitat de la seva fabricació.

Per altra banda, Sanaüja és una localitat en la qual el bisbe exerceix un important domini i jurisdicció, ja que en rep també la meitat dels plets.

Tot plegat configura la idea que la moneda batuda a Sanaüja tindria un caràcter episcopal.

Sembla que aquestes emissions, que es realitzaven ja en temps del bisbe Guillem Guifré (1042-1075), però que podien haver-se iniciat amb anterioritat, degueren finalitzar el 1118 o poc abans. Aquesta data ens ve donada per un segon conveni, de l'1 de setembre del 1118, entre el biste Ot i el mateix Pere Ramon sobre

currence que pourrissent faire des marchés voisins, parfois même comme Agramunt ou Sanahuja autorissent la création d'un petit atelier monétaire», BONNASSIE, P., *La Catalogne milleu du Xe à la fin du XIè siècle*, Toulouse 1976, vol. II, p. 837.

12. Per a una justificació Vid. la nostra tesi doctoral citada a la nota 1 més amunt.

13. Cartulari de la catedral de la Seu d'Urgell, I, fol 174, v., doc. 525. Avui aquest document és publicat per BARAUT, C., «Els documents dels anys 1076-1092. de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell» *Urgellia*, 7, 1984-1985, pp. 29-30, doc. 899.

14. Cartulari de la Seu d'Urgell, I, fol. 175, doc. 527. El document és també publicat per BARAUT, C. a *Urgellia*, 9, 1988-1989, p. 67, doc. 1239.

els castres de Sanaüja, Paladol i Guissona, redactat en termes similars a l'anterior, però en què no es fa ja referència a la moneda.¹⁵

No coneixem avui cap exemplar de les monedes de caràcter episcopal, que segons tots els indicis en fabricaren a Sanaüja, però cal esperar que noves descobertes les donin a conèixer algun dia.

Disposem també d'un possible indicatiu d'emissions de moneda episcopal a la Seu. Es tracta de l'esment de *solidos XII de denarios de Vicco*,¹⁶ —que ha de voler referir-se pel context a la *Sede Vicco Urgellí* i no a Vic d'Ausona— procedent d'un testament de l'any 1051 del sacerdot Vives. Aquesta menció sembla efectivament confirmar l'existència d'una moneda episcopal en circulació. El fet d'anomenar-la de *Vicco* podria al·ludir al seu caràcter episcopal o també a la circumstància que en aquell moment (1051) es batés a la Seu d'Urgell. Un posterior trasllat de la seca a Sanaüja, potser arran de la donació d'aquest castell atorgada per Ermengol IV al bisbe, harmonitzaria les dues informacions. De tota manera no es pot descartar que la cita, única que coneixem, vulgui fer referència simplement a la moneda circulant a la Seu.

APARICIÓ DE NOUS TIPUS MONETARIS PRIMERENCS DE LA SÈRIE URGELLESA I LA SEVA ORDENACIÓ

La descoberta de nous tipus monetaris, completament desconeguts fins ara i que corresponen inequívocament a la sèrie urgellesa primerenca ens porta a fer una reconsideració de l'ordenació d'aquest primer període de les emissions.

1. Les primeres monedes conegudes del comtat d'Urgell. Atribució a Ermengol V (1092-1102).

Fins ara l'inici de les emissions comtals urgelleses es situava en temps d'Ermengol VI, amb una moneda que era, però, a nom del seu avi i tutor el noble lleonès, Pedro Ansúrez, que intervingué decisivament a la conquesta definitiva de Balaguer.

No deixava de sorprendre que les emissions monetàries comencessin durant aquest període de regència, però no hi havia cap constància documental o numismàtica anterior. Avui la descoberta d'un document de compra-venda de l'any 1099,¹⁷ transacció que es saldà amb 205 *solidos denariorum agrimontensium*, ens permet variar amb sòlides bases aquesta visió.

15. Arxiu Capítular de la Seu, perg. 848. Publicat per BARAUT, C. a *Urgellia*, 9, p. 138, doc. 1311.

16. Cartulari de la Seu d'Urgell, I, fols. 152r=153r, doc. 446. Publicat per BARAUT, C. a *Urgellia* 6, 1983, pp.24-6, doc. 642.

17. Referenciat a la nota 2.

Aquest document no tan sols fa recular en més de mig segle els primers esments coneguts fins ara de moneda d'Agramunt (Botet¹⁸ donava el 1174 i Prim Bertran¹⁹ el 1163), sinó que demostra que les encunyacions es feien a Agramunt i no a Balaguer, com volia Monfar i acceptàren els autors posteriors. Cal també considerar que aquesta darrera ciutat no era encara conquerida el 1099.²⁰

El fet és que almenys a partir d'aquell any (1099) i amb Ermengol V (1092-1102) s'emetia moneda a Urgell.

És cert que aquesta notícia és encara prou tardana si la comparem amb les de l'inici de les emissions monetàries a altres comtats catalans: Ausona, Barcelona, Girona, Besalú, Rosselló o Empúries, les encunyacions dels quals s'inicien, segons els casos, entre el segle IX i primers del segle XI. De tota manera, el fet que trobem, fins al segle XII, un elevat percentatge de pagaments *in rem valentem*, és a dir en espècie, a la documentació urgellesa, sembla abonar la idea que les amonedacions s'iniciaren tardanament al comtat o bé eren molt febles.²¹ L'escassa evidència numismàtica inicial, representada gairebé sempre per peces úniques, ens ratifica també en aquesta opinió.

Sigui com sigui el fet és que hem avançat la data de l'inici i no ens defugim pas que noves descobertes monetàries i documentals puguin encara algun dia portar més enrera les emissions.

D'entre els tipus monetaris fins ara coneguts tenim el que presenta efígie a l'anvers i un crismó en el revers que pot correspondre a Ermengol V. És cert que Botet l'atribuï a Ermengol VI, però avui l'evidència documental, fent recular més de mig segle l'inici de les emissions urgelleses i l'aparició de nous tipus, que més endavant descriurem (que semblen més adients per a la majoritat d'Ermengol VI) donen suport a aquesta atribució. Per altra banda, el pes més elevat d'aquesta peça també representa un argument favorable.

Anem ara a descriure la moneda que atribuïm a Ermengol V.

Anvers: : ERMEGAU COMES (M i E nexades) Efígie a l'esquerra.

Revers: +: URGILO. Crismó amb alfa i omega.

Diner

Pes: 1,1 gr. Diàmetre: 19 mm. Moneda única existent a l'Instituto Valencia de Don Juan (Madrid) Botet 123. Corpus, tipus 2,2Al.²² Crusafont 100.²³

18. BOTET I SISO, op. cit. p. 147-164.

19. BERTRAN, P., «Notes sobre l'origen i expansió de la moneda d'Agramunt», *Urgellia* III, 1980, pp. 307-319.

20. SANAHUJA, P. *Història de la ciutat de Balaguer*, Balaguer 1965 (reedició), 1984.

21. BALAGUER, A.M., «Grado de monetarización en la Cataluña Altomedieval» *Coloquio Rhythmes de la Production Monétaire*, París, 1987, pp. 411-424.

22. CRUSAFONT I SABATER, M., BALAGUER, A.M., i PUIG FERRATE, I., «Els comtats catalans: les seves encunyacions i àrees d'influència. I Corpus», *Symposium Numismàtic de Barcelona*, 1979, I, pp. 377-508.

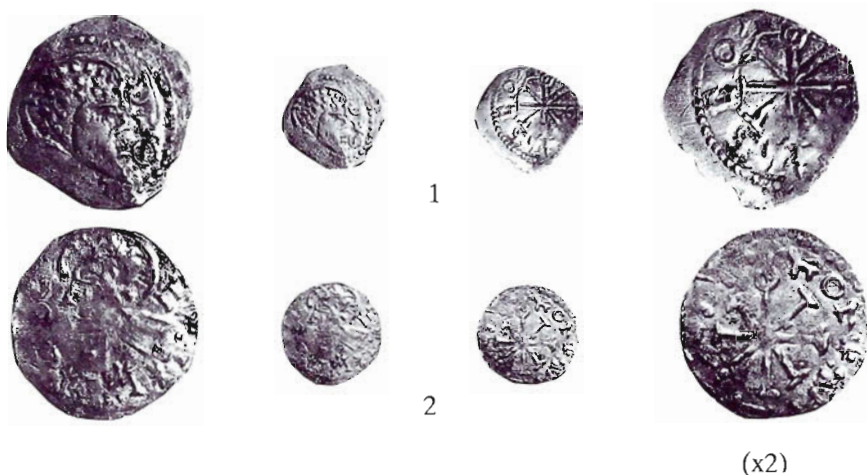
23. CRUSAFONT I SABATER, M. *Numismàtica de la Corona Catalano-Aragonesa Medieval*, Madrid, 1982.

Darrerament han aparegut dues noves peces urgelleses, que semblen ésser d'argent, i que responen a la següent descripció.

Anvers: Efigie a la dreta, davant la cara les lletres CLO, disposades verticalment. Sota la barba sembla haver-hi una altra lletra que no podem interpretar.

Revers: Creu doblada d'aspa, amb terminacions patades i una d'elles acabada en anella. El conjunt forma una especie de crismó d'art degenerat. Al voltant: ...(E)LL CO +

Pes: 0,31 gr. Diàmetre: 13 mm. Inèdita. Argent (?). Làmina núm. 1.



Anvers: Efigie a l'esquerra, més petita que l'anterior, tallant la llegenda per dalt i amb indicació de coll desplaçat cap enrera. Al voltant ERMENG(O)C.

Revers: Espècie de crismó, similar al descrit a la peça anterior. Llegenda degenerada, il·legible, on sembla poder-se identificar el fragment CON.

Pes: 0,25 gr. Diàmetre: 13 mm. Inèdita. Argent (?). Làmina núm. 2.

Les lletres visibles a l'anvers de la primera peça es podrien interpretar OLC i podrien correspondre al final d'una llegenda retrògrada (ERMENG)OLC.

Aquestes dues peces tenen un parentiu tipològic amb l'anteriorment descrita d'Ermengol V (efígie-crismó). Dos punts fonamentals no ens permeten suposar que es tracti de simples divisors d'aquesta. D'una banda, s'observa una factura ben diferent tant en la figura com en les lletres i de l'altra, és evident que els seus pesos no s'adapten pas a la meitat, com correspondria al mig diner o òbol, i tampoc sembla lògic que poguem pensar en un divisor de quart de diner o pugesà.

Les dues peces aparegudes tenen, d'altra banda, un inequívoc aspecte de plata i mostren un evident parentiu amb les sèries d'argent de pes feble de Barcelona i Girona. Tot plegat porta a pensar que aquestes dues monedes poden ésser immediatament anteriors al diner que abans hem descrit, sens que es pugui assegurar, però, que haguin de pertanyer a un comte anterior a Ermengol V. Tenim per via negativa la manca d'esments amb anterioritat al govern d'aquest comte, en canvi, podem considerar positivament el gran parentiu tipològic entre aquestes peces i les d'Ermengol V.

En qualsevol cas el que això denota és l'existència d'una sèrie primitiva d'argent, que s'acabaria amb els dos tipus que ara presentem, i una nova sèrie de billó que incrementaria el pes global de la peça, però potser no n'alteraria el contingut d'argent. Aquesta hem de suposar que s'iniciaria justament amb el tipus del crismó que abans hem atribuït a Ermengol V. Aquest procés tindria un paral·lel en la sèrie barcelonina en la que passem dels petits diners de Berenguer Ramon I (1018-1035) (Crusafont 49 i 50) de 0,3 gr. a uns tipus més pesants de 0,5 gr. amb Ramon Berenguer I (Crusafont, 53), per arribar després a uns diners, ja de billó, de 0,8 gr., també de Ramon Berenguer I, (Crusafont 54).

2. Moneda urgellesa a nom de Pere. Pedro Ansúrez avi i tutor d'Ermengol VI. (1102-1108).

Anem primer a descriure aquesta peça a nom de Pere i a justificar la seva atribució a aquest noble lleonès que juga un paper tan important en la vida política dels diferents estats cristians peninsulars en el trànsit dels segles XI al XII.

Anvers: PETRUS COMES, al voltant d'una creu equilateral.

Revers: +URGELLODVS, al voltant d'una T, entre alfa i omega.

Diner: Pes: 0,98 gr. diàmetre: 17 mm.

Exemplar únic existent a la col·lecció Vidal Quadras.

Botet 99. Corpus tipus 1, 1A1. Crusafont 99.

La primera pregunta que hom pot fer-se és: ¿com una moneda que és a nom de Pere pot ésser atribuïda precisament a aquest Pere, que en realitat no fou mai comte d'Urgell, sinó que degué actuar com a regent? És cert que a Urgell tenim 4 comtes de nom Pere: Pedro Ansúrez (1102-1106-8 (?)), regent d'Ermengol VI; Pere el Catòlic (1209-1213); Pere, infant de Portugal (1231) i Pere, infant d'Aragó (1347-1408).

El darrer pot clarament descartar-se ja que d'aquest comte en coneixem monedes de dues emissions diferents clarament atribuïdes.

Pel que fa a Pere el Catòlic disposem d'un tipus monetari que com vàrem ja argumentar, ha de correspondre-li i podem també ara deixar de considerar.²⁴

24. BALAGUER, A.M.. «Redescoberta del diner urgellès de Pere el Catòlic» *Acta Numismàtica*, 12, 1982, pp. 167-171.

Respecte a Pere, infant de Portugal, marit i hereu d'Aurembiaix hem de dir que segurament no encunyà moneda al seu nom, ja que en vida de la seva muller, la comtessa, es feien a nom d'ella i quan heretà el comtat tan sols el posseï pocs mesos, permutant-lo amb Jaume I pel senyoriu vitalici del Regne de Mallorca.

Ens resta, doncs, Pedro Ansúrez, a qui Botet²⁵ atribuï ja aquesta peça i han acceptat els autors posteriors. Les objeccions que a primera vista podien fer-se a aquesta atribució s'esvaeixen en analitzar els arguments de Botet i la reconsideració que hem fet de la qüestió no fa altra cosa que ratificar-la i completar-la.

Les formes emprades en la moneda de Pedro Ansúrez no volen pas indicar, com podria semblar, que el regent es titulava comte d'Urgell, cosa que mai féu als documents. Recordem, però, que Pedro Ansúrez era comte, per bé que de Zamora, Saldaña i altres llocs de Lleó,²⁶ i per això podia utilitzar lliurement el títol de comte, sense que s'atribueixi necessàriament el de comte d'Urgell. M. Crusafont²⁷ ha fet observar un cas similar a les monedes carcassoneses de Pere, bisbe de Girona. Aquest personatge en encunyar moneda a Carcassona, comtat que compartia, es titula *Petrus Episcopus*, dignitat que no té pas al lloc d'emissió, sinó a Girona. El fet és que l'un és bisbe i l'altre és comte i així ho fan constar.

Més problemàtica és l'estranya terminació amb DVS de la forma VRGELLQDVS del revers. L'explicació més clara és pensar que DVS és l'abreviatura de DominVS. És a dir que interpretaríem les llegendes de l'anvers i el revers com: PETRVS COMES/VRGELLO DominVS. Sembla que el comte pren la forma més reservada de senyor d'Urgell com veiem també en aquest document:

*Hec est conveniencia quam facio ego comes Petrus et nos seniores de Urgello vobis domino Raymundo Barchinonensi comiti et uxori vestre.*²⁸

És clar que si Pero Ansúrez s'hagués volgut titular comte d'Urgell ho hauria fet adoptant una forma més explícita, similar a l'emprada per designar el comte de Barcelona, i no s'hauria buscat la forma més ambigua i reservada del «*nos seniores de Urgello*», que sembla al·ludir o incloure el nét. Cal, doncs, oblidar les condicions de Botet sobre aquest punt, ja que l'autor no accepta la interpretació de

25. BOTET I SISO, J., op. cit. I, pp. 159-160.

26. MAÑECO, M. i ZURITA NIETO, J., en editar els documents de Santa Maria de Valladolid, fundació del mateix Pero Ansúrez, troben justificació pels següents: *Conde de Cabezón, Carrión, Saldaña y Liébana*. Menéndez Pidal, M., accepta aquestes afegint-hi la de conde de Zamora i la informació que Pero Ansúrez fou preceptor d'Alfons VI. Vid. MAÑECO VILLALOBOS, M. y ZURITA NIETO, J., *Documentos de la Iglesia Colegial de Santa María de Valladolid*. Valladolid, 1917, 3 vols. vol. I, pp. 3-4 i p. 370. MENENDEZ PIDAL, M., *El Cid Campeador*, col. Austral, Madrid 1950. (reedició 1973), pp. 36. És cert, però, que hi ha un document que anomena a Pero Ansúrez com a comte d'Urgell. Vid. VILLANUEVA, *Memorias cronológicas de los condes de Urgel*. Balaguer 1976, ap. XVII, pp. 313-4.

27. CRUSAFONT I SABATER, M. *Numismática de la Corona...* (op. cit.) p. 62.

28. Es tracta de la donació de la meitat de la suda de Balaguer a Ramon Berenguer III, feta per Pero Ansúrez l'any 1105. MIQUEL ROSELL, F., *Liber Feudorum Maior*, Barcelona, 1945-47, doc. 159.

DVS per DominVS, pel convenciment que Pero Ansúrez no es titulà mai senyor d'Urgell.

La nova reconsideració i matisacions que hem fet no fan més que reforçar l'atribució a Pero Ansúrez d'aquesta moneda que, per altra banda, presenta la lectura VRGELLO, pròxima a l'URGILO de la moneda d'Ermengol V.

3. Menció de la seca Agramunt a la moneda. Majoritat d'Ermengol VI (1108-1118).

Una moneda amb menció explícita d'Agramunt, completament desconeguda fins ara, és la que creiem que pot correspondre al període c. 1108-1118 del govern d'Ermengol VI. Descriurem primer la peça i justifiarem tot seguit aquesta atribució.



Anvers: ERMENGO CO(M?), creu alçada entre creixents.

Revers: AGREMONTIS, creu equilàtera interior.

Òbol. Pes: 0,65 gr. Diàmetre: 17 mm. Inèdita. Làmina núm. 3.

Entre els anys 1106-1108, consolidada ja la conquesta de Balaguer (1105) conclou la intervenció de Pero Ansúrez, avi i tutor d'Ermengol VI, en els afers d'Urgell. Aleshores, Ermengol VI, encara jovenet, és assistit en el govern pel vescomte Guerau Ponç.²⁹

És lògic, doncs, que a partir d'aquest moment les monedes portin el nom del comte efectiu, Ermengol, i no el del seu tutor Pere. Aquesta moneda aconsegueix aquesta condició i al mateix temps presenta una sèrie de trets tipològics que l'assimilen a les de l'encapçalament d'aquesta sèrie urgellesa. El més notable és l'absència de bàcul, tema tan característic com inseparable de les monedes de la sèrie urgellesa posterior, en conjunt perfectament encaixades en unes datacions i en unes atribucions prou segures.

En parlar de les emissions episcopals que els bisbes de la Seu feien a Sanaüja, hem vist que aquestes s'extingien entorn del 1118. És probable que en aquest

29. MONFAR, op. cit. p. 373. SANAHUJA, op. cit. p. 119.

moment bisbes i comtes arribessin a algun acord sobre l'encunyació conjunta de moneda. L'aparició del bàcul en els tipus monetaris en seria una manifestació externa. Per tant la moneda que hem descrit, encara sense bàcul, però amb la novetat important de la menció específica de la seca, Agramunt, clouria l'etapa primerenca i estrictament comtal de la sèrie urgellesa.

L'aspecte d'un alt contingut d'argent de la peça i també el seu pes elevat, 0,65 gr. per un òbol, que ens donaria un diner entorn de 1 gr. o 1,2 gr., també aboguen per la seva antiguitat.

4. El primer diner amb bàcul. Conveni entre el comte i el bisbe per l'encunyació de moneda. (1118-1154)

Una altra de les importants novetats de la sèrie d'Urgell és, sens dubte, la que ens ofereix la peça, fins ara desconeguda, que respon a la següent descripció:



4



5



Anvers: URGEL COMTE. Bàcul de base plana entre un creixent i un anell.

Revers: AG-RE-MO-TE. Creu equilàtera passant.

Òbol. Pes: 0,43 gr. Diàmetre 15 mm. Inèdita. Làmina núm. 4.

Aquesta peça en la qual hi figura ja el bàcul característic resulta ésser anònima. És a dir les seves llegendes no consignen el nom del comte, com és habitual, sinó que al·ludeixen tan sols al títol d'Urgell i a la seca d'Agramunt. Aquesta peculiaritat unida a l'aparició d'un bàcul en el seu anvers, fa pensar que aquest tipus monetari pugui correspondre al moment en què es produiria el conveni o l'acord entre comtes i bisbes per a la fabricació de moneda. El bàcul seria la mostra externa de la participació episcopal, mentre que la lectura URGEL COMTE faria referència a la part comtal i a l'àmbit polític, el comtat d'Urgell, on tenia curs la moneda. En el revers, s'hi manté la menció de la seca, Agramunt, com a la moneda precedent.

Recordem que la participació conjunta de comtes i bisbes en l'emissió de moneda és documentada indirectament per un contracte del 1303, entre J. de Finestres i altres dos personatges, tenint el primer el convenciment que serà nomenat mestre de la moneda que el comte i el bisbe d'Urgell es proposen d'encunyar.³⁰ Botet, en consignar aquest acord es preguntava sobre el moment en

30. BOTET, op. cit. I, p. 151 amb referència a l'Arxiu de la Catedral de Barcelona, pergami isolat pendent de classificació.

què s'originà la participació del bisbe i acabà concloent que podia haver estat en el moment de la donació del delme del benefici de la moneda, atorgada per Guerau de Cabrera al bisbe l'any 1223.³¹

Aquesta conclusió deixava, però, sense explicació l'aparició del bàcul a la moneda urgellesa. El mateix Botet havia argumentat que no podia ésser conseqüència de la donació d'una part del benefici de la moneda a Poblet del 1208, perquè aquest mateix any moria el comte, Ermengol VIII, que l'havia atorgat i la seva moneda, certament encunyada abans d'aquest any, ja ostentava un bàcul. És evident, doncs, que alguna participació episcopal o abacial havia d'haver ja precedit la donació del 1208.³² L'existència d'una moneda de Sanaüja del bisbe de la Seu, d'una banda, i l'evidència d'una intervenció del bisbe en la moneda comtal urgellesa, encara que tardana (1303), permeten suposar amb fonament que el bisbe degué renunciar a la seva moneda a canvi d'una participació en els beneficis de la moneda comtal. La donació de Guerau de Cabrera no marcava, doncs, l'origen dels drets del bisbe, sinó que en seria una simple confirmació, més justificada encara pel fet d'original aquest comte una nova dinastia comtal.

Sembla que aquest possible acord entre el bisbe de la Seu i el comte per la fabricació de moneda degué produir-se el 1118 o poc abans. Recordem que el 1106 el bisbe de la Seu incloïa la moneda entre els béns i drets del castell de Sanaüja que arrendava a Pere Raimon³³ i que en renovar l'arrendament el 1118³⁴ no s'esmenta ja la moneda. És probable que aquest darrer document, eliminant de l'escriptura el referent a la moneda, respongui al fet que el bisbe i el comte han establert ja uns acords per a la fabricació d'una moneda conjunta i compartida a Agramunt.

Tindriem, doncs, que el conveni entre l'episcopat i el comte es produiria el 1118, o poc abans, i el seu resultat seria la moneda que acabem de presentar. El seu pes de 0,43 gr. per l'òbol, únic exemplar conegut fins ara, ens donaria un diner de 0,86 gr., pes un xic inferior al de l'emissió precedent.

És cert que entre el 1118 i la mort d'Ermengol VI (1154) s'escolen trenta-sis anys, període prou llarg per haver produït encara altres emissions amb variacions tipològiques, com és ara la del nou tipus que presentarem a l'apartat següent i que revela encara una situació de tempteig en la recerca d'un tipus monetari adient després dels acords entre comtes i bisbes per la fabricació de moneda.

De tota manera el fet que tinguem ja tres tipus monetaris atribuïts al temps d'aquest comte i l'absència d'un tipus monetari específic atribuïble a Ermengol VII ens porta a donar-la a aquest darrer.

31. BOTET, I, pp. 151 i 152. També BOTET, III, p. 546.

32. CRUSAFONT (Numismàtica de la corona... Op. cit. p. 66) aventura que el bàcul podia haver-se iniciat quan Ermengol prengué Poblet sota la seva protecció, en un intent d'harmonitzar i donar certa coherència a l'argumentació de Botet.

33. Document referenciat a la nota 14.

34. Document referenciat a la nota 15.

5. *Nou tipus amb bàcul i a nom d'Ermengol. atribució a Ermengol VII*

Es tracta també d'una moneda de tipologia completament desconeguda fins ara que respon a la següent descripció:

Anvers: ERMGO COMS. Bàcul acabat en petit triangle, entre una mena de tau o alfa, formada per tres triangles, i una creu equilàtera.

Revers: AGEMONTIS. Creu interior amb creixent i anell als espais primer i segon.

Òbol. Pes: 0,58 gr. Diàmetre: 15 mm. Inèdita. Làmina núm. 5.

La factura d'aquesta moneda té un indubtable parentiu amb l'anterior, conservant, per bé que en el revers,, els símbols del creixent-anell. L'execució de les lletres és també similar i ens trobem encara en uns paràmetres metrològics d'un diner en torn d'un gram, tot i que la sola existència d'òbols, i encara únics, fa molt difícils les precisions en aquesta matèria.

La qüestió fonamental és que en aquest tipus monetari reapareix el nom del comte, que ometia l'anterior, potser per certes reticències o timideses que el recent acord amb els bisbes podia comportar. En endavant el nom del comte serà una constant.

En la peça que acabem de descriure s'observa també un acabat del bàcul en forma de triangle que tal vegada suggerí de convertir-lo en una V o U capital, al·lusiva a Urgell, en la qual reposa el bàcul, de les emissions posteriors. Aquest serà la solució tipològica que s'adoptarà i es consolidarà en la moneda urgellesa, tot sintetitzant i simbolitzant el comtat i l'episcopat.

Com és sabut les primeres monedes en què apareix un bàcul damunt d'una V han estat atribuïdes al temps dels comtes Ermengol VII i Ermengol VIII. La gran abundància d'aquestes peces i l'absència d'altres tipus monetaris feien pensar en una immobilització d'aquest tipus al llarg del govern d'aquests dos comtes. L'atribució que acabem de fer a Ermengol VII del tipus inèdit que presentem no ens ha de portar, però, a descartar absolutament l'anterior possibilitat, ja que la nostra peça ha de situar-se molt a principis del seu govern i el tipus possiblement immobilitzat pot omplir un període més tardà, fins a enllaçar amb el comte següent que continuaria encunant-lo.

L'evolució tipològica de les amonedacions urgelleses que ara tenim presenta remarcables paral·lelismes amb altres sèries coetànies i, molt especialment, amb la del comtat de Tolosa. Tot i així sense una seguretat en les atribucions d'aquella sèrie, ni unes bases històriques que permetin justificar en quin sentit es produïren les influències es fa difícil de construir una argumentació de derivacions tipològiques.